

Medgyesi Márton

Módszertani bevezetés

Az International Social Survey Programme bemutatása

Az International Social Survey Programme (ISSP) nemzetközi összehasonlító survey-kutatásokat végez a társadalmi attitűdökről és véleményekről évenként változó témában. A nemzetközi együttműködés 1985-ben hat ország részvételével kezdődött, de egyre több ország csatlakozásával az elmúlt években már mintegy 45 ország vett részt a kutatásban. Az ISSP jelentősége abban áll, hogy jelenleg ez a legnagyobb rendszeres nemzetközi összehasonlító survey vizsgálat, amely harmonizált szociológiai mérőeszközt (kérdőívet) használ. Az Eurobarométerhez vagy a European Social Survey-hez képest az országok szélesebb körét fedi le, mivel Európán kívül négy másik kontinensről (Amerika, Ázsia, Afrika és Ausztrália) is szerepelnek országok a vizsgálatban. A World Values Survey-hez képest pedig az az előnye, hogy évente kerül megrendezésre, ami lehetővé teszi, hogy az egyes kutatási témákat részletesebb kérdőívekkel vizsgálják. Mivel az egyes kutatási témák néhány évenként megismétlődnek, így nemcsak az attitűdök országok közötti különbségeit, hanem azok időbeli változását is vizsgálni lehet az ISSP kutatás adatainak segítségével. Magyarország a kezdetektől részt vesz ebben a nemzetközi együttműködésben hozzájárulva ezzel hazai tudományos ismereteink gyarapodásához. Az évek során az ISSP projektben való részvétel javította a magyar szociológia nemzetközi megítélését, növelte presztízsét.

A „Család és változó nemi szerepek” című kérdőívet 2022-ben már ötödik alkalommal kérdezték le, korábban 1988-ban, 1994-ben, 2002-ben és 2012-ben

végeztek hasonló témájú vizsgálatot. A Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS) és a TÁRKI Társadalomkutatási Intézet együttműködésének köszönhetően a 2022-es adatfelvétel is elkészült hazánkban, így a korábbi négy vizsgálattal összehasonlítva a családokkal kapcsolatos attitűdök változását több mint három évtizeden keresztül lehet vizsgálni. A 2022-es modul olyan kérdésekben nyújt lehetőséget a családi attitűdök változásainak nyomon követésére, mint a nők megnövekedett munkaerő-piaci részvételének következményeivel kapcsolatos vélemények; a családformák növekvő változatosságával kapcsolatos attitűdök; a férfiak részvétele a családban és a háztartási munkában, valamint a gyermekvállalással és a szakpolitikai intézkedésekkel kapcsolatos vélemények. A későbbiekben a nemzetközi összehasonlító adatbázis publikálása – amely 2025-re várható – pedig a hazai folyamatoknak a nemzetközi összehasonlításban való vizsgálatát teszi majd lehetővé. Bár a családokkal kapcsolatos véleményeket az utóbbi években több hazai kutatás is vizsgálta (pl. Husz 2022, Gyorgyovich és Pári 2023), ezek mindegyike Magyarországra fókuszáló, egyszeri vizsgálat volt, nemzetközi eltéréseket és időbeli változásokat nem tudtak az ISSP-hez hasonlóan vizsgálni. Az ISSP adatai alapján a családokkal kapcsolatos attitűdök magyarországi változásait 1988 és 2012 között Spéder (2023) dolgozta fel, a jelen kutatás lehetővé teszi, hogy a trendeket az elmúlt évtized folyamán történt változásokkal egészítsük ki.

Az ISSP „Család és változó nemi szerepek” moduljának története

Az ISSP „Család és változó nemi szerepek” első, 1988-as lekérdezése a családokkal kapcsolatos attitűdök nemzetközi összehasonlító vizsgálatában úttörő szerepet játszott (ISSP 2022). A modul kontextusát a családi életben a megelőző évtizedekben bekövetkezett egyik legjelentősebb változás, a női foglalkoztatás nagymértékű növekedése és a nyugati társadalmakban ezzel párhuzamosan

zajló demográfiai változások, a gyermekvállalás későbbre tolódása, a termékenység csökkenése, a válási arányok emelkedése és új párkapcsolati formák (együttélés, szingliség) elterjedése jelentette. Az attitűdök jelentőségét a 20. század utolsó harmadában Nyugat-Európában lezajlott demográfiai változások magyarázatában a második demográfiai átmenet elmélete is kiemeli. Lesthaeghe

(2014) szerint az ezekben az országokban zajló értékváltás lényege az egyéni autonómia szerepének erősödése. Ez pl. a gyermekvállalás esetében azt jelenti, hogy a fiatalok akkor vállallnak gyermeket, ha ez beleillik az életcéljaikba. Az elméletre hatással volt Maslow szükséglet-hierarchiája (Maslow 1954), amely a gazdasági fejlődéssel a magasabb rendű szükségletek, például az önmegvalósítás fontosabbá válását hangsúlyozta, illetve Inglehart (1977) kutatásai, amelyek a poszt-materiális értékek (pl. autonómia és önkifejezés) terjedését mutatták ki.

Mindezek miatt az ISSP első 1988-as „Család és változó nemi szerepek” kérdőívének kérdései a női foglalkoztatásnak a családokra gyakorolt hatásával kapcsolatos véleményekre, a gyermekekkel kapcsolatos attitűdökre, valamint a házassággal és a válással kapcsolatos attitűdökre terjedtek ki. A kérdőív későbbi módosításainál figyelembe vették a szakirodalomban megfogalmazott kritikákat is (ISSP 2022). Pl. Braun et al. (1994) vagy Walter (2017) szerint a felmérésekben használt attitűdkérdések főleg a nők szerepére és a nők munkavállalásának a családra gyakorolt következményeire összpontosítottak és figyelmen kívül hagyták a férfiak szerepét, illetve a férfiak nagyobb családi felelősségvállalásának következményeit (Braun et al. 1994). Ezen kívül Walter (2017) szerint a korai vizsgálatok a családon belüli hagyományos munkamegosztással kapcsolatos attitűdök felmérésére fókuszáltak és az egalitáriusabb megosztásra vonatkozó véleményekre kevesebb figyelem jutott. Hook (2006) az alapján kritizálta az ISSP korai kérdőíveit, hogy hiányoztak belőle a háztartási munkával és gondozási kötelezettségekkel kapcsolatos tényleges körülményekre és viselkedésre vonatkozó információk. Ezekre a kritikákra is reflektálva kerültek kialakításra a későbbi felvételek kérdőívei. A későbbi években a vizsgálat nagyobb hangsúlyt helyezett a háztartáson belüli munkamegosztás vizsgálatára, mind az attitűdök, mind a tényleges gyakorlat szempontjából. Bár a gyermekekkel és a házassággal kapcsolatos területek az idők során némileg visszaszorultak, a női munkavállalás következményei mindig fontos témát képeztek a modulon belül. A társadalmi változásokhoz alkalmazkodva a későbbi modulok a férfiak családban betöltött szerepével bővítették a kutatási fókuszot. A fejlettebb

országokban ugyanis a nyilvános viták elsősorban nem arról szóltak, hogy a nőknek kell-e fizetett munkát végezniük, hanem inkább a férfiak szerepéről a háztartási munka elvégzésében, továbbá a nemek közötti egyenlőségről ezeken a területeken (ISSP 2022). A 2012-es modul egyik átfogó célja az volt, hogy mind a férfiak és nők szerepét, mind a partnerek közötti kapcsolatokat vizsgálja a háztartási munka, a gondozás és a fizetett munka tekintetében.

A csökkenő termékenységi arányszámok és az előregedő társadalmak kontextusában különösen releváns kérdéssé vált a gyermekvállalással kapcsolatos attitűdök vizsgálata. Mivel a termékenység csökkenése sok országban váltott ki aggodalmat, az ideális családméretre vonatkozó kérdés visszakerült a 2012-es kérdőívbe. A családi modul másik sajátossága, hogy viszonylag nagy hangsúlyt fektet a tényleges körülményekre és viselkedésre, amelyek kulcsfontosságúak a megfigyelt attitűdök megértéséhez. A szakirodalmat áttekintve (például Daly & Rake 2003; Gornick & Meyers 2003), a 2012-es modul megerősítette a háztartási munkával és gondozási kötelezettségekkel kapcsolatos tényleges körülményekre és viselkedésre vonatkozó információk kérdés-blokkját (ISSP 2022).

A 2012-es modulban a munka-család egyensúlyt javító szakpolitikai eszközökkel kapcsolatos preferenciák is bekerültek a kérdőívbe. Amint azt Korpi (2000) és Esping-Andersen (1999) elemzése kimutatta, a közvéleménynek a gondozási kötelezettségekkel és a szolgáltatások nyújtásával kapcsolatos preferenciái országok között eltérőek. Ezért bekerültek a kérdőívbe olyan kérdések, amelyek a gyermekgondozás és az idősgondozás esetében azt mérik, hogy a szolgáltatás nyújtását illetve finanszírozását állami, piaci vagy családi feladatnak tekintik a kérdezők. A kérdések célja annak vizsgálata, hogy ezeket a gondozási feladatokat tisztán magánügynek tekinti-e a közvélemény, amelyet a családnak kell megoldania, vagy pedig olyan társadalmi kérdésnek tartják, amelyet a politikai intézményi úton kell megoldani. A másik fontos szakpolitikai téma, amelyre a kérdőív kiterjedt a fizetett szülői szabadság kérdése, mivel ennek kialakítása hatással van a munka és a család egyensúlyára, a nők munkaerőpiaci részvételére és a háztartáson belüli hatalmi viszonyokra (Mandel & Shalev 2009).

Kutatási témák és kérdések a 2022-es vizsgálatban

Az ISSP kérdőívalkotási gyakorlata szerint egy-egy modul újonnan lekérdezett kérdőívének összeállításánál a kérdések egyharmada lehet új kérdés, kétharmadának korábbi években feltett kérdések megismétlésének kell lennie. A modul 2022-es megtervezésekor igyekeztek a korábbi modulokkal való összehasonlítás lehetőségét a legnagyobb mértékben biztosítani, ugyanakkor figyelembe vették a korábbi kérdések minőségét és felhasználását, valamint tudományos kutatás kurrens vitáit, amelyekhez az ISSP adatai hasznos információkkal szolgálhatnak (ISSP 2022). A 2022-es kérdőívbe a korábbi kérdőívekből az alábbi főbb témák kerültek be: női foglalkoztatással kapcsolatos vélemények az életciklus során; házassággal kapcsolatos attitűdök; a háztartási munka nemek szerinti megosztása; hatalom és döntéshozatal a párkapcsolaton belül; munka és család közötti egyensúly; a gyermekekhez való viszonyulás; a gondozás/háztartási munka és a fizetett munka preferált és tényleges nemek szerinti megosztása; alternatív családformákkal kapcsolatos attitűdök; szakpolitikai preferenciák. Az alábbiakban az ISSP (2022) alapján mutatom be a kérdőívben szereplő új témákat és kérdéseket.

A család definíciója és a családi szolidaritás

A korábbi években meglepően kevés figyelmet szentelt a kérdőív annak, hogy a válaszadók hogyan definiálják magát a családot, kit tartanak a családhoz tartozónak és mennyire tartják erősnek a családi szolidaritást. A 2012-es modul óta azonban az ISSP-ben résztvevő országok között nagyobb lett a földrajzi és kulturális heterogenitás, így a család meghatározásának kultúrák közötti eltéréseit is jobban lehet vizsgálni. Bár a népszámlálási adatok alapján jelentős eltérések vannak az európai és ázsiai vagy afrikai országokban élő családok között az átlagos háztartásméret, a többgenerációs családok aránya vagy a gyermekek száma tekintetében, meglepően kevés adat áll rendelkezésre az országok közötti attitűdbeli eltérésekről.

A család határait elemző tanulmányok többnyire a nukleáris családra korlátozódnak. A szakirodalomban van példa a váláskor és újra-házasodáskor kialakuló családi határokkal kapcsolatos kvalitatív módszertannal készült kutatásra (pl. Castrén és Widmer 2015) vagy az azonos nemű párok család-ként való elfogadására (pl. Powell et al. 2010), de

kevesebb olyan tanulmány található, amely a család definíciójának kultúrák között különbségeit elemzi. A családi szolidaritás esetében számos tanulmány vizsgálja azt, hogy a jóléti államok és jóléti politikáik gyengítik-e a családi szolidaritást vagy éppen annak erősödéséhez tudnak hozzájárulni (pl. Daatland és Lowenstein 2005), de itt is szükség van az ilyen összehasonlítások kontextusának kiszélesítésére.

A szakirodalom áttekintése alapján tehát az ISSP előkészítő munkacsoportja indokoltan látta annak vizsgálatát, hogy a közvélemény hogyan határozza meg a családot, és milyenek a rokoni szolidaritás erősségei és mintái. Az új kérdések ezért azt próbálják körüljárni, hogy a családi kötelek mennyire térnek el kiterjedésükben és a velük járó kötelezettségük mértékében? Az egyik új kérdés azzal kapcsolatban kéri a válaszadók véleményét, hogy kiket tartanak közeli rokonaiknak. Másik három kérdés pedig azt vizsgálja, hogy mi a véleményük az embereknek a rokonokkal kapcsolatos kötelezettségekről, adott helyzetben kell-e a közeli rokonnak (pl. testvér, édesapa, unoka) segítséget nyújtani.

Két másik új kérdés pedig azt vizsgálja, hogy vannak-e jelentős különbségek a világ társadalmában a vérségi kötelek illetve a barátok és ismerősök iránti affinitás fontosságában. Az első kérdés arra vonatkozik, hogy az ember inkább a közeli rokoni-ira vagy inkább a közeli barátaira támaszkodhat, a második azt kérdezi, hogy a közeli rokonoknak vagy a közeli barátoknak kellene a legfontosabb személyeknek lenniük az ember életében.

Az anyai és apai szerepek percepciója

A szülőség komplex társadalmi szerep (a szülő családfenntartó, játszótárs, gondozó, tanácsadó, követendő példa stb.), amelyet befolyásolnak a társadalmi-gazdasági körülmények, valamint az apa- és az anyaszereppel kapcsolatos elvárások és normák is. A közelmúltban a bekövetkezett változások, pl. a nők munkaerő-piaci részvételének növekedése, vagy az apáknak a házimunkához és a gyermekgondozáshoz való hozzájárulásának növekedése (ld. pl. Bianchi és Milkie 2010) együtt járnak az említett anyai és apai szerepek megváltozásával. Ez a kutatási téma tehát olyan kérdésekre keresi választ, hogy eltérnek-e a szülők szerepéről alkotott vélemények

a különböző országokban és az egyes társadalmi kategóriákban, és lehet-e beszélni a szerepek sokféleségéről és heterogenitásáról napjainkban?

Az új témakörökben felhasználható változók számával kapcsolatos korlátozások nem tették lehetővé, hogy többféle családformára vonatkozóan feltegyék ezeket a kérdéseket, valamint azt sem, hogy a valós gyakorlatok és a normatív elvárásokat egyaránt felmérje a kérdőív. A feltett kérdés ezért azt vizsgálja, hogy a válaszadók véleménye szerint egy anyából, apából és óvodáskorú gyermekből álló család esetében melyik szülőnek kellene végezni a gyermek nevelésével és a szülői szereppel kapcsolatos kiválasztott tevékenységeket (anyagiak előteremtése, gondozás, játszás, fegyelmezés, tanácsadás, példamutatás).

A szubjektív anyagi helyzet mérése

A munkával illetve a családdal kapcsolatos attitűdökkel foglalkozó kutatások is kimutatják a társadalmi-gazdasági státusz fontos hatását. Például a háztartási hatalmi dinamikát és a házimunka megosztását vizsgáló kutatások eredményei szerint különösen a munkásosztálybeli nők ütköznek nagyobb ellenállásba partnereik részéről a házimunka egyenlő megosztásával kapcsolatban (ld. pl. Miller és Carlson, 2015). Más tanulmányokban a társadalmi-gazdasági státusz közvetítő-változóként (pl. Voydanoff, 2004) szerepel.

Bár az ISSP a háttérváltozók között gyűjt információt a kérdezett iskolai végzettségéről, foglalkozásáról és jövedelemről, jól ismert, hogy a jövedelemmel kapcsolatos kérdések több okból is problémásak a felmérésekben. Ezért a kérdőív kidolgozói indokoltan tartották, hogy a háztartások szubjektív anyagi helyzetét mérő változó is bekerüljön a kérdőívbe, mert ezzel valószínűleg nagyobb válaszadási arányt lehetne elérni. Ez lehetővé teszi annak vizsgálatát, hogy a különböző társadalmi háttérrel rendelkező családok hogyan osztják meg a munka és a családi kötelességeket. A kérdőívbe bekerült

kérdés arra kéri a válaszadót, hogy minősítse háztartásuk anyagi helyzetét (gondok nélkül élnek; beosztással jól kijönnek; éppen, hogy kijönnek a havi jövedelmükből; hónapról-hónapra anyagi gondjaik vannak; nélkülözések között élnek). A másik kérdés pedig azt kérdezi, hogy a háztartás anyagi helyzete az egy évvel korábbihoz képest javult, változatlan maradt vagy romlott.

Nők és férfiak vezetői pozíciókra való alkalmasságával kapcsolatos vélemények

A 2012-es modul nem vizsgálta a nemi szerepekkel kapcsolatos véleményeket az elit, vezetői pozíciók esetében. Ezért a 2022-es kérdőívben új kérdést emeltek be annak felmérésére, hogy az emberek mennyire gondolják a férfiakat illetve a nőket alkalmasnak a nagy felelősséggel járó vezetői pozíciók betöltésére. Három fontos „elit” pozíciót (miniszter, egyetem rektora, nagyvállalat vezetője) lefedő kérdéssorról van szó, és mindegyik esetében a válaszadóknak azt kell megjelölni ötfokú válaszkálán, hogy a nőket vagy a férfiakat tartják alkalmasabbnak ezekre a pozíciókra.

A teljesen új kutatási témákat lefedő kérdések mellett olyan új kérdések is kerültek a 2022-es kérdőívbe, amelyek valamelyik régebbi kutatási témához kapcsolódnak. Így pl. a korábbi kérdéssor áttekintése arra az eredményre jutott, hogy szükség van a férfiak családban és otthon betöltött szerepét megragadó további kérdésekre, mert a modul 2012-es változatából két erre vonatkozó kérdés törlésre került. A kiesett tételek helyett két másik kérdés került be a 2022-es kérdőívbe. Az egyik kérdésben azt kellett megjelölni a válaszadóknak, hogy mennyi felelősséget kellene vállalni a nőknek illetve a férfiaknak az otthon és a családot illetően (5-fokú skála 1-nőknek sokkal többet kell, 5-férfiaknak sokkal többet kell). A másik kérdésben pedig arra vonatkozóan kellett véleményt nyilvánítaniuk, hogy mennyire tartják alkalmasnak az anyákat illetve az apákat a gyermekeikről való gondoskodásra.

Az adatfelvétel jellemzői

Az ISSP 2022-es kutatásának előkészítése a Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS) és a TÁRKI Zrt közös munkája, az adatfelvétel pedig a TÁRKI Zrt. negyedévi rendszerességgű „Omnibusz” kutatása részeként került lebonyolításra 2023 januárjában. A minta nagysága 1000 fős, az adatfelvétel a felnőtt (a 18 éves és idősebb, állandó lakcímmel rendelkező, nem intézményes háztartásban élő) magyarországi lakosságot reprezentáló, valószínűségi mintán, személyes kérdéssel készült. A mintával szemben támasztott általános követelmény, hogy pontosan reprezentálja a vizsgálni

kívánt népességet, tükrözze annak társadalmi, területi differenciáltságát, egymástól viszonylag homogén elkülönülő rétegzettségét. A kutatás valószínűségi mintán készült, tehát minden felnőtt magyar lakosnak azonos az esélye volt a mintába való bekerülésre. Így, a minta segítségével begyűjtött adatokból levont következtetések – a statisztikai mintahiba mértékén belül – általánosíthatók a teljes populációra. A kutatás régióra lebontva is reprezentálja a felnőtt magyar népességet nem, életkori csoport, és településtípus szerint.

1. táblázat Az ISSP „Család és változó nemi szerepek” moduljának magyarországi adatfelvételeinek mintája

	1988 (%)	1994 (%)	2002 (%)	2012 (%)	2022 (%)
Nem					
férfi	43	47	47	47	47
nő	57	53	53	53	53
Összesen	100	100	100	100	100
Életkor					
18-30	21	21	20	20	14
31-45	33	31	30	30	30
46-64	31	29	32	32	34
65+	16	18	18	18	22
Összesen	100	100	100	100	100
Legmagasabb iskolai végzettség					
általános iskola	51	42	26	26	16
alsó középfok	15	28	31	31	34
felső középfok	24	21	31	31	34
felsőfok	11	9	12	12	16
Összesen	100	100	100	100	100
Településtípus					
nagyváros	38	43	36	36	38
kisváros	21	19	30	30	35
falu	41	38	34	34	28
Összesen	100	100	100	100	100
N	1730	1494	1012	1012	1027

Megjegyzés: az 1988-as év kivételével súlyozott arányok. Az iskolai végzettség és a Településtípus kérdésében kismértékű változás történt 1994 és 2002 között.

A kutatásban több lépcsős, arányosan rétegzett valószínűségi mintavételi eljárást alkalmaztunk. A rétegzés első lépcsőjében minden régióból kiválasztottuk a mintába kerülő településeket. Ennek során általános szabály az, hogy Budapest és a megyeszékhelyek szerepeljenek a mintában. Ezt követően meghatároztuk, hogy az egyes régiókból, és ezen belül az egyes településtípusokból hány személynek kell bekerülnie a mintába. A konkrét elemszámok kialakításakor azt az elvet követtük, hogy minden megye minden településtípusából akkora arányban kerüljenek be a mintába kérdezettek, amekkora az alapsokaság (esetünkben a 18 éven felüli lakosok) aránya a teljes népességen belül, régióra, és régióon belüli településtípus lakosságárányra lebontva.

A kérdezés CAPI (Computer Assisted Personal Interviewing) módszerrel zajlott, azaz a kérdezők a válaszadók válaszait laptopra, illetve tabletre

telepített kérdezőprogramban rögzítették. A megvalósult minta eloszlását négy dimenzió – nem, kor, iskolai végzettség, valamint a településtípus – mentén vizsgáltuk. Az elvárt társadalmi-demográfiai megoszlást a KSH a kutatás idején legfrissebbnek tekinthető, erre vonatkozó adatbázisa alapján határoztuk meg. Ezt követően a fent említett négy dimenzió mentén készítettük el a súlyváltozót, annak érdekében, hogy a mintánk a lehető legjobban közelítse az általunk ismert populációs eloszlásokat.

A korábbi évek adatfelvételei is a legutóbbi vizsgálathoz hasonlóan, az ISSP előírásainak megfelelően az ország felnőtt népességét reprezentáló valószínűségi mintán készültek, személyes kérdezéssel. Az egyes adatfelvételek mintájának összetételét az 1. táblázat mutatja.

Hivatkozások:

- Braun, M.; Scott, J., és Alwin, D.F. (1994). Economic necessity or self-actualization? Attitudes toward women's labour-force participation in East and West Germany. *European Sociological Review*, Vol. 10(1)
- Bianchi, S. M., és M. A. Milkie. (2010). Work and family research in the first decade of the 21st century. *Journal of Marriage and Family*, 72, 3: 705-725.
- Castrén, A. M., és Widmer, E. D. (2015). Insiders and Outsiders in Stepfamilies: Adults' and Children's Views on Family Boundaries. *Current Sociology* 63 (1): 35–56. doi:10.1177/0011392114551650.
- Daatland, S. O., és Lowenstein, A. (2005). Intergenerational Solidarity and the Family – Welfare State Balance. *European Journal of Ageing* 2: 174–182. doi:10.1007/s10433-005-0001-1.
- Daly, M. és Rake, K. (2003). *Gender and the Welfare State*. Care, Work and Welfare in Europe and the USA. Cambridge: Polity Press.
- Esping-Andersen, G. (1999). *Social foundations of postindustrial economies*. New York: Oxford University Press.
- Gornick, J. és Meyers, M. (2003). *Families that work: policies for reconciling parenthood and employment*. New York, N.Y.: Russell Sage Foundation.
- Hook, J. L. (2006) Care in Context: Men's Unpaid Work in 20 Countries, 1965-2003. *American Sociological Review*, Vol. 71, No. 4, 639-660.
- Husz I. (2023, szerk.) *Mi a család?* Tanulmányok a család fogalmáról a jelenkori Magyarországon Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Inglehart R (1990). *Culture Shift in Advanced Industrial Society*, Princeton Univ Press, Princeton.
- ISSP (2022) Family and Changing Gender Roles V, Drafting Group Paper: Compiled by Sweden (convenor) with the additional input from India, Slovakia, Thailand, Turkey, and Switzerland (invited expert), Version: 2021-05-03 to General Assembly meeting
- Korpi, W. (2000). Faces of Inequality: Gender, Class, and Patterns of Inequalities in Different Types of Welfare States. *Social Politics* 7:127-191.
- Lesthaeghe, R. (2014). The second demographic transition: A concise overview of its development. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 111(51), 18112–18115. <https://doi.org/10.1073/pnas.1420441111>
- Mandel, H. és Shalev, M. 2009. Gender, Class, and Varieties of Capitalism. *Social Politics*, 16(2):161-181.
- Maslow A (1954) *Motivation and Personality*, Harper and Row, New York.
- Miller, A. J., és Carlson, D. L. (2016). Great Expectations? Working- and Middle-Class Cohabitators' Expected and Actual Divisions of Housework. *Journal of Marriage and Family*, 78(2), 346–363. <https://doi.org/10.1111/jomf.12276>

- Gyorgyovich, M., és Pári, A. (2023). A család(fogalom) pluralizálódása a magyar társadalomban. In *Család – Érték – Tér* (pp. 13–36).
- Spéder, Z. (2023). A Quarter Century of Change in Family and Gender-Role Attitudes in Hungary. *Comparative Population Studies*. 48, <https://doi.org/10.12765/CPoS-2023-29>.
- Voydanoff, P. (2004). The effects of work demands and resources on work-to-family conflict and facilitation. *Journal of Marriage and Family*, 66(2), 398–412. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2004.00028.x>
- Walter, J.G. (2018). The adequacy of measures of gender roles attitudes: a review of current measures in omnibus surveys. *Quality and Quantity* 52, 829–848 <https://doi.org/10.1007/s11135-017-0491-x>